

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
ИЗВЕСТИЯ НА ИНСТИТУТА ЗА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК „ПРОФ. ЛЮБОМИР АНДРЕЙЧИН“
Книга XXXV

ПОЛОЖИТЕЛНИ ЕМОЦИИ И ПРЕДИКАТИ: ЗА ВЕСЕЛИЕТО¹

Йовка Тишева

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

POSITIVE EMOTIONS AND PREDICATES: THE JOY

Yovka Tisheva

Sofia University “St. Kliment Ohridski”

Резюме. Обект на настоящото изследване е синтактичната реализация на предикати за означаване на положителни емоционални състояния. Предмет на анализите са особеностите при изразяване на аргументите към предикати, назоваващи емоционални състояния в полето на радостта. Разгледани са примери с каузативните глаголи *веселя*, *забавлявам* и медиялните *веселя се*, *забавлявам се*, като са представени семантичните роли на аргументите им и позициите, в които те се реализират (като външен или вътрешен аргумент). Въпреки близостта в лексикалната семантика разглежданите глаголи имат различна синтактична реализация, тъй като принадлежат към различни семантични (онтологични) класове.

Ключови думи: емоционални предикати, психологически глаголи, аргументна структура, тематични роли, експеримент

Abstract. The main topic of this study is the syntactic realization of predicates denoting positive emotions. The analyses of the argument structure of predicates naming elements of cognitive scenario of joy and semantic roles assign by these predicates are presented. Examples with causative verbs *veselya* (rejoice; make someone happy), *zabavlyavam* and medial reflexive *veselya se* (amuse), *zabavlyavam se* (have fun), presenting their argument structure and positions in which the arguments are realized (as an external or internal argument) are discussed. Despite the similarity in lexical semantics, the verbs studied have different syntactic realizations, as they belong to different semantic (ontological) classes.

Keywords: emotion verbs, psych verbs, argument realization, thematic roles, experimenter

---

¹ Copyright of each paper stays with the respective authors. The works in the Papers of the Institute for Bulgarian Language are licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International Licence (CC BY 4.0): <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>.

1. Въведение

Според най-популярното разбиране емоциите са психически процеси, отразяващи преживяванията, възприятията и оценките, свързани с определен обект или конкретен стимул. Тези процеси влияят върху начина, по който субектът на емоцията възприема и оценява действителността, както и върху когнитивните процеси, въображението, паметта и мисленето. Емоциите имат външни невербални (физиологични, мимически, чрез „езика“ на тялото) и вербални прояви. Емоционалното отношение може да провокира или мотивира различни физически действия или реакции от страна на субекта на емоцията.

Заради своя комплексен характер емоциите са обект на изучаване от различни науки: биология, неврология, психология, философия, социология, културология, антропология и др. Проучванията в когнитивните науки са насочени към изясняване на ролята, която емоциите играят при оценка на ситуации и на обекти или при самооценка. Характерните външни прояви на емоциите са социални сигнали, чрез които се предава информация не само за състоянието на субекта на емоцията, но и за неговата оценка на ситуацията и участниците в нея, за възможността за контрол и самоконтрол и др. В голяма степен в когнитивните анализи, а в частност – и в когнитивната лингвистика, се проектира идеята, че перцептивните, когнитивните и емоционалните процеси, физическата дейност и езикът са организирани с помощта на едни и същи структури². Тъй като са естествен продукт, възникващ в резултат на физиологични процеси и оформен при взаимодействието с външната физическа и социокултурна среда, структурите, в чиято основа е опитът на индивида, са базисни за изграждането на неговата концептуална система.

Невербалните средства са директен израз на емоционалното състояние на субекта. Чрез вербалните средства емоционалното състояние не само се представя външно; чрез езиковите изрази то се концептуализира. Формирането на значението на езиковите единици, чрез които се означават емоционални състояния и оценки, е „плод на концептуализация на ненаблюдаемото чрез наблюдаемото по правилата на метафорическия пренос с опора върху знанията за един от възможните симптоми“ (Петрова/Petrova 2007: 28). За връзката на представата или понятието за конкретна емоция с конкретен езиков израз важи и това, че „сме склонни да структурираме по-малко конкретните, по своята същност по-неясни понятия (като тези за емоциите) чрез по-конкретни понятия, които са по-ясно очертани в нашия опит“ (Lakoff, Johnson 1980: 112). Всички естествени езици, според наблюденията на А. Вежбицка (Wierzbicka 1999), разполагат с лексикални средства за изразяване на концептуализираните представи за емоционални състояния, оценки и отношения. Фактът, че в различните езици има

---

² Американският когнитивист Дж. Лейкф определя тези структури като гещалти. За петнадесетте характеристики на гещалтите, които Дж. Лейкф извежда, вж. прегледа, направен от Б. Георгиев (Георгиев/Georgiev 2006).

различен брой думи за означаване на емоции, се свързва със специфики, определени най-вече от културата на общността, използваща даден език.

Обект на настоящото изследване е синтактичната реализация на предикати за означаване на положителни емоционални състояния. Предмет на анализите са особеностите при изразяване на аргументите към предикати, назоваващи емоционални състояния в полето на радостта. Наблюденията са направени върху данни, ексцерпирани от Българския национален корпус (вж. Коева/Коева 2014). При липса на примери в корпуса за някой от теоретично изведените синтактични модели са използвани примери от неофициалната писмена комуникация в интернет.

Особеностите на двата типа изречения за изразяване на положително емоционално състояние – с личните глаголи *радвам* и *радвам се* и с предикативни конструкции с прилагателните *радостен*, *радостна*, *радостно*, *радостни*, с наречието *радостно* и със съществителното *радост*, вече са били обект на самостоятелно проучване (вж. Джонова, Тишева/Dzhonova, Tisheva 2021). Анализите на двойките изречения с посочените лични глаголи и предикативи показват различия при синтактичната реализация на аргументите, маркирани със семантичните роли експериенцер, обект на емоцията или стимул. Приписването на едни и същи семантични роли от предикатите и предикативите не води до изразяване на тези роли с едни и същи синтактични средства в двата типа изречения. Поради това за разглежданите изречения не може да се изведе общ синтактичен модел, който да представя изразяването на аргументите и при предикатите, и при предикативите. Наблюденията в настоящата работа са ориентирани към представяне на особеностите при изразяването на аргументите към глаголите *веселя*, *веселя се* и *забавлявам*, *забавлявам се*. Изборът на тези лексеми е свързан с факта, че в предходни проучвания върху средствата в българския език за изразяване на концептите в полето на радостта те се представят като част от групата на лексемите с положителна емоционална семантика, наред с „*радвам/радвам се*, *ликувам*, *тържествувам* и др.“ (Петрова/Petrova 2007: 34). Близостта в лексикалната семантика на глаголите дава основание да се предположи, че тематичната рамка на предикати от една и съща лексикалносемантична група ще се изрази с едни и същи или със сходни синтактични средства. От тази обща позиция се формулират и по-частните хипотези, които подлежат на проверка върху емпиричните данни от корпуса.

Тъй като морфологичните особености на посочените глаголи във връзка с категориите време, залог и наклонение не са обект на анализ, ще бъдат разглеждани само примери с непрефигираните лексеми. При производните префигираните глаголи, напр. *развеселя*, *повеселя*, *позабавлявам*, освен модификации в лексикалното значение се наблюдават и по-различни употреби на равнището на граматичните форми, напр. страдателните причастия и образуваните с тях страдателни конструкции. Тези особености могат да бъдат обект на бъдещо самостоятелно проучване.

В настоящото изследване са разгледани възможностите за заемане на синтактичните позиции към предикатите от именна фраза, предложна фраза или от подчинено изречение. Наблюденията са насочени основно към представяне на

възможностите за изразяване на аргументите към предикатите. При анализа на примерите терминът *комплемент* се използва за „синтактична конструкция, означаваща пропозиция, която в семантичната структура заема позицията на аргумент към главния предикат в изречението“ (Ницолова/Nitsolova 2008b: 261). Комплементите са семантично задължителни и се селектират от опората (предиката). Следваме обобщенията, направени от Св. Коева, че в българския език комплементите се изразяват посредством подчинени изречения, комплементни малки изречения, комплементни номинализации и комплементни свободни релативи (Коева/Коева 2019: 58). За означаване на незадължителните пояснения към предикатите се използва терминът *адюнкт*. Адюнктите са пояснения, които не се селектират от опората, към която се отнасят. Тъй като те не са семантично задължителни, не е задължително и експлицитното им изразяване в изречението.

2. За някои особености на емоциите и за езиковите репрезентации на емоционалните състояния, оценки и отношения

Традиционните класификации на емоциите са дихотомни (двоични), а най-разпространената от тях включва разграничаването на положителни и отрицателни емоции. Оценката на емоцията като положителна или отрицателна се базира на субективната представа на индивида за нещо добро, което провокира положителна емоционална реакция, или за нещо лошо, неприятно, което отключва отрицателна емоция. Тъй като емоциите са вид социални сигнали, провокирани от различни стимули, декодирането на положителните и отрицателните емоции има съществено значение за междуличностната комуникация. Коментирайки тона (тоналността, валентността) на тези състояния, голяма част от психолозите приемат биполярността като важна (а според някои учени – дори и диференциална) характеристика на емоциите. От своя страна биполярността, както посочва Р. Плутчик, води до „обичайната практика думите за емоции да се групират в две широки категории, съотнесени с положителните и отрицателните чувства“ (Plutchik 1994: 109).

Описанието на психофизиологичната природа или на проявите на двата типа емоции невинаги е достатъчно, за да се представят систематично качествените различия между тези състояния. Това важи в голяма степен и за езиковите средства за означаване на емоциите. Както отбелязва А. Вежбицка, „изглежда е вярно, че чувствата често се концептуализират като „добри“ или лоши“ и че на всички езици хората могат да говорят за „добри чувства“ и за „лоши чувства“ (Wierzbicka 1999: 281). Авторката посочва обаче и доказателства за наличието на „неутрални“ названия: „чувствата невинаги се тълкуват като добри или лоши, а някои „емоционални термини“, напр. *изненада* (*surprise*) или *удивление* (*amazement*) на английски, не предполагат никаква оценка“ (Wierzbicka 1999: 281).

Психолозите посочват различен брой основни емоции – от четири до повече от двадесет. Съпоставяйки класификациите, които предлагат десет от водещите изследователи на емоциите, Дж. Търнър обобщава, че „има ясен консенсус, че

гневът, страхът, тъгата и щастието са първични... Отвращението и изненадата могат да бъдат намерени в много списъци и може да ги считаме за основни. Срамът и вината могат да бъдат открити в няколко списъка, но те не са първични, а по-скоро са обработки на първични емоции. Други емоции като интерес, очакване, любопитство, скука е малко вероятно да бъдат първични и всъщност може дори да не са емоции, а по-скоро когнитивни състояния“ (Turner 2007: 3).

Анализите в настоящата работа са свързани с езикови средства, представляващи положително емоционално състояние, което се отнася към първичните емоции. В някои от класификациите на емоциите, направени върху данни от българския език, това състояние се означава като щастие, но по-често – като радост. Например в изследването си за думите за емоции в българския език Д. Дечева анализира названията на четири основни емоции и приема за централни лексемите *яд*, *страх*, *радост*, *мъка* (Дечева/Decheva 2002). Поради това в настоящата работа приемаме, че по-общото семантично поле, към което се отнасят *веселя*, *веселя се*, *забавлявам* и *забавлявам се*, е полето на радостта. Варианти при реализиране на емоцията в полето на радостта, според наблюденията на психолозите, са насладата, удоволствието, забавлението, веселието, ентузиазмът, възторгът, въодушевлението и др. (вж. табл. 1.2 и 1.3 в Turner 2007: 7–8). Тези състояния се различават според интензивността, с която се проявява емоцията. Езиковите средства в български, чрез които се означават различни степени (интензивност) на проявата на положителна емоция, според наблюденията на Д. Дечева, оформят квазисинонимния ред *радост*, *възторг*, *екстаз* (Дечева/Decheva 2002: 77).

Разграничаването на базови и производни емоции и специализирането на средства за назоваването им може да се свържат с идеите на когнитивната лингвистика за наличието на прототипни категории и на прототипно ядро в тях – „най-добрият представител на категорията“, и скалиране/степени при проявата на прототипните черти в останалите членове на категорията (вж. Попова/Popova 2010). В „речника, свързан с емоциите“ (emotion-related vocabulary – Kövecses 2000: 3–14) базови, тоест най-прототипни, са названията на основните емоции. Те оформят центъра на речника и могат да се използват и като термини. Базисните названия не принадлежат към образния език, за разлика от метафорите или метонимите, чрез които също се представят емоционални концепти.

За настоящото изследване е важно и друго, по-общо наблюдение за структурата на емоционалния речник. Той включва два типа елементи: думи, чрез които изразяваме емоции, и думи, с които описваме емоции (expressive and descriptive emotion words – Kövecses 2000: 3). Междуметията и емоционално-експресивните частици са типичните примери за езикови средства от първата група. С тях може да изразим гняв, отвращение, изненада, учудване, възхищение и т.н. Повечето от елементите на емоционалния речник обаче описват емоциите. Дескриптивните думи за емоции могат да принадлежат към различни части на речта: съществителни, напр. *страх*, *радост*, *любов*, глаголи, напр. *плаша*, *страхувам се*, *мразя*, прилагателни и образуваните от тях наречия, напр.

весел, радостен и др. Както беше посочено в първата част от текста, обект на настоящата работа са само лексикални елементи, чрез които се описва емоционалното преживяване. Тъй като граматичните значения на анализирани глаголи не са част от анализите, няма да бъде коментирана и възможността за експресивна употреба на дескриптивни думи, срв. *Страхувам се от всичко / за близките и детето си; Страх ме е от самотата – Той се страхува от всичко / за близките и за детето си; Страх го е от самотата.*

Спецификите в протичането и проявите на различните емоционални състояния се отразяват до голяма степен в лексикалната семантика на думите от „емоционалния лексикон“. Л. Йорданска и А. Вежбицка предлагат едни от първите обобщени модели за дефиниране на значението на думите за емоции чрез отнасянето им към типични ситуации, свързани с конкретни емоционални състояния. Проучванията на Л. Йорданска (Йорданская 1970, цит. по Петрова/Petrova 2007) са свързани с конкретната задача за единно лексикографско представяне чрез тълкуване на емоционалната лексика според общ модел, независимо от типа на назованата емоция. Освен наличието на типична ситуация, в която възниква емоцията и в която са включени определен брой участници, в този модел се отчита и сценарият на емоционалния прототип – фазите, в които възниква и се проявява емоцията. Емоционалният сценарий включва:

- причина: В тази фаза се реализира интелектуалната или емоционалната оценка на субекта за дадено събитие, а не реакцията му на факт от действителността. Различните оценки определят типа на емоцията, дали тя ще е положителна, или отрицателна. Причина/стимул за емоцията може да е информация за събитие или ситуация или непосредствено възприемане на събитие или ситуация от действителността.
- поява на същинската емоция: Тази фаза е в основата на лексикографската дефиниция на думата, тъй като представя специфичното за всяка конкретна емоция.
- следствие: Изразява се в определени физиологични реакции, чрез които емоциите добиват видим израз. Тези реакции са резултатът от менталните процеси, на които се основава емоцията.

Разглеждайки начините за субкатегоризация на емоциите, З. Кьовечеш обобщава по сходен начин тълкуването на емоциите. Предложеният когнитивен модел включва пет фази: причина → емоция → контрол³ → загуба на контрол → поведенческа реакция, съответно „Cause (Cau) → Emotion (Emo) → Control (Con) → Loss of Control (LoCon) → Behavioral Response (BeRe)“ (Kövecses 2000: 58).

---

³ Кьовечеш коментира разширяването на списъка с универсални семантични примитиви с още три елемента – контрол, трудност и вреда, като една възможност, отразяваща западната (англо-американската) представа за рационалния човек, който контролира своите чувства (Kövecses 2000: 48).

Проучванията на А. Вежбицка върху езиковите феномени, съставлящи „емоционалния лексикон“, също тръгват от разбирането за когнитивни модели, чиито концептуални структури проектират в езика определени повтарящи се мисли – когнитивни сценарии, оформени от конкретната култура. Това мнение е водещо и в изследванията от началния период на когнитивната лингвистика, но наблюденията са насочени към по-ограничен кръг езикови единици, отнасящи се най-вече към концептуалната метафора или метонимията. А. Вежбицка анализира широк спектър от езикови средства, включващ не само образни, но най-вече експресивни и дескриптивни единици от различни естествени езици. Според авторката различията между културите определят различията в понятията за емоции, които присъстват в различните езици. Поради тази причина за описанието на езиковите феномени трябва да се използва семантичен метаезик, включващ лексикални универсалии или репрезентации на универсални понятия. Различните емоции се диференцират според най-ярко представените аспекти на когнитивните сценарии, които са в основата на емоционалните концепти. А. Вежбицка отделя шест основни групи: (1) „Случи се нещо добро“ (напр. радост или щастие); (2) „Случи се нещо лошо“ (напр. тъга или скръб); (3) „Нещо лошо може/ще се случи (напр. страх или безпокойство); (4) „Не искам да се случват подобни неща“ (напр. гняв или възмущение); (5) „Мислене за други хора“ (напр. завист или злорадство) и (6) „Мислене за самия себе си“ (напр. срам или разкаяние)“ (Wierzbicka 1999: 49).

Тъй като езиковите средства, които ще бъдат разгледани в четвъртата част от настоящия текст, се отнасят към полето на радостта, в което се вписва веселието, ще отбележим и коментарите на А. Вежбицка за разликите, които диференцират щастието от радостта. Щастието е лично, то е нещо, към което личността се стреми или постига, докато радостта може да се изживява и споделя с другите. В прецизираните дефиниции на двете емоционални състояния тази разлика е отбелязана така: „радостта предполага, че „се случва нещо много хубаво“. Щастието предполага, че „на мен се случиха някои добри неща“ (Wierzbicka 1999: 51). Щастието е по-дълготрайно състояние, свързано със задоволство, удовлетвореност, постигане на желаното. Радостта, тъй като се изразява по-интензивно и предизвиква повече вълнения, вероятно е по-краткотрайно емоционално състояние.

От направения преглед на някои мнения за начините, по които могат да се концептуализират емоциите, може да се формулират първоначални хипотези за отношението между лексикалната семантика на думата от емоционалния речник и очакваните задължителни пояснения към нея при реализацията ѝ в конкретна синтактична структура. В емоционалния сценарий присъства елемент на оценка; за разглежданите предикати в полето на радостта тя е оценяване на случващото се като нещо положително. Тази оценка, от своя страна, е стимул за проява на положителната емоция, затова вероятно в изреченията с предикати за емоция ще се включи аргумент, маркиран със семантичната роля стимул (причина). Радостта може да бъде споделена, затова може да се включат синтак-

тични средства за представяне на „основния“ субект на емоцията и на „съпричастните“ с него субекти. За модификациите на емоционалното състояние във връзка с неговата интензивност ще се реализират адюнкти, означаващи степента на емоцията, а не спецификатори. С адюнкти могат да се изразяват темпорални и локални характеристики на означеното състояние. Тъй като възможността за контрол от страна на субекта върху собственото му емоционално състояние не се извежда като задължителен компонент от когнитивния сценарий на емоциите, на този етап няма да бъде коментирана възможността за употреба на предикатите с глаголи, означаващи контрол, или с наречия като *съзнателно*, *преднамерено*, *нарочно*.

3. Проучвания върху предикати и предикативни конструкции в българския език за означаване на положителни емоционални състояния

Макар да не е централен, въпросът за реализацията на езиковите средства, с които се представят емоционални състояния, се засяга много по-често в лингвокултурологични проучвания на българския език, отколкото в такива, които са свързани със синтаксиса на думите от емоционалния речник. Поради това в началото на този кратък библиографски преглед ще бъдат представени някои от обобщенията, до които достига Ан. Петрова в своето съпоставително проучване за концептите в полето на радостта. Авторката определя радостта „като сложна и многопластова по природа величина, която има различни разновидности (напр. *веселие*, *радост*, *възторг*, *въодушевение*, *екстаз* и др.)... като инвариант по отношение на нейните варианти, всеки от които има своя езикова реализация (подобно на страха, който може да се види като инвариант, обединяващ в себе си вариантите *уплаха*, *стрес*, *страх*, *ужас* и т.н.)“ (Петрова/Petrova 2007: 45). Анализите на лексикалните средства за представяне на инвариантите показват, че *весел* (особеност на характера или на настроението на субекта), *веселие* (състояние на вътрешна възбуда, добро разположение на духа) и *веселба* (външна проява на емоционалното състояние), *веселя* (създавам весело настроение у някого), *веселя се* (забавлявам се) се свързват с „оня сектор от радостта, който се намира на най-ниското стъпало по признака „интензивност“ (Петрова/Petrova 2007: 48).

Ан. Петрова разглежда и някои синтактични схеми, чрез които се представят концептуализациите на емоцията. В тях присъстват аргументи, означаващи субекта и стимула на емоцията: „субектът попада под влиянието на стимула, т.е. той е „потърпевш“, понася емоцията и се намира в роля, подобна на тази на пациента. Така е с глаголите *веселя*, *кефя*, *опиянявам*, *възторгвам*, *ощастливявам* и др. (вж. *весели ме*, *кефи ме*, *радва ме*, *опиянява ме*, *възторгва ме*, *ощастливява ме* и т.н., с регулярна употреба на формата на местоимението в акузатив)“ (Петрова/Petrova 2007: 75). При конверсивните глаголи със *се* „стимулът, който въздейства върху субекта и става причина за емоционалното състояние, не получава езикова експликация, независимо от явното му присъствие в емоцио-

налната ситуация. Така е например в случаи като: бълг. *веселя се, оживявам се, кефя се, радвам се, опиянявам се, ентузиазирам се, възторгвам се*⁴ (Петрова/Petrova 2007: 76). В безличните конструкции с дателно допълнение *весело ми е, радостно ми е, драго ми е, кеф ми е*, които според авторката в българския език са стандартизирани за изразяване на емоционално състояние, стимулт също остава неизразен. Интересно е наблюдението за вариативността на синтактичните конструкции при концептуализиране на различните по тоналност емоции: „при отрицателните емоции подобни безлични конструкции (*яд ме е, страх ме е, срам ме е*) съдържат обикновено акузатив (експериментаторът е благодетелстван, той е пряк синтактичен обект), а при положителните емоции конструкцията е с датив, т.е. експериментаторът притежава емоцията – вж. *радостно ми е, весело ми е, драго ми е, кеф ми е*“ (Петрова/Petrova 2007: 79).

Проучванията на А. Динева са по-тясно насочени към връзката между семантиката на предикатите за емоции и синтаксиса. Освен моделите за представяне на значението на предикатите тя анализира и синтактичните средства за изразяване на семантичните роли на аргументите им (вж. напр. Dineva 1996). Авторката посочва три семантични роли, типични за емоционалните предикати: експериментатор, стимул и обект на емоцията. За първата роля е предложена малко по-различна интерпретация от класическите дефиниции за експериментатор: „Стимулт влияе върху експериментатора, променяйки или поддържайки неговото състояние. След като експериментаторът е повлиян, би могъл да се разглежда и като пациент или да има характеристики, сходни с тези на пациента“ (Dineva 1996: 77). Аргументът със семантичната роля експериментатор обаче не означава обект, който е пасивен, засегнат или страдащ под действието на стимула. Този обект споделя три от характеристиките, типични за проторолята агенс: *воля*⁴, *усещане/възприятие* и *самостоятелно съществуване*.

Фактът, че експериментаторът се изразява и чрез непряко допълнение (предложна на-фраза или кратка дателна форма на личното местоимение), според А. Динева показва, че този аргумент може да се тълкува и като участник, към когото е насочено действието (получател) или който има полза/вреда от действието (бенефактив). В примерите, с които се илюстрира това твърдение, има и с предикатива *весело* – *На мене ми е весело / тъжно / страшно / приятно / спокойно* (Dineva 1996: 78). Някои черти, които са типични за пациента, се откриват и при изразяването на обекта на емоцията чрез предложна на-фраза или дателно местоимение: *Съчувствам / симпатизирам / завиждам на богатите; Възхищавам им се / чудя им се / ядосва им се*.

Наблюденията на авторката са обобщени по следния начин. В българския език има четири групи средства за означаване на емоции, диференцирани според различното маркиране на семантичните роли на аргументите:

---

⁴ Както беше споменато във втората част от текста, елемент на контрол от страна на субекта върху изпитваната от него емоция присъства и в някои от предлаганите когнитивни модели на прототипните емоции.

– Каузативни глаголи и изрази, при които има два аргумента, представящи стимула и експериенцера: *радвам, ядосвам, вълнувам, плаша, тревожа, изненадвам, предизвиквам вълнение / раздразнение / безпокойство / тревога / разочарование; доставям удоволствие / наслада* и др.

– Глаголи и изрази за означаване на отношения, нагласи или временни/преходни чувства. При тях също се реализират два аргумента, но те са експериенцер и обект на емоцията: *почитам, уважавам, харесвам, обичам, ценя, обожавам, мразя, презирам, съчувствам, завиждам, изпитвам уважение / любов / омраза / презрение*.

– Глаголи и конструкции с експериенцер. Емоцията е концептуализирана и отделена от нейния стимул или обект. Стимулт може да бъде изразен, но изразът ще има статут на адюнкт: *вълнувам се, тъжно ми е, страх ме е, спокоен съм, изпитвам раздразнение, имам ядове*.

– Глаголи и конструкции, при които освен експериенцера се означава и друг участник. Той може да се определи или като обект, или като стимул на емоцията. Наблюдават се двупосочност и редуване на предлози при изразяване на различните роли: *Завиждам на Иван (обект). Срамувам се от Иван (стимул); Книгата (стимул) ми харесва. Харесвам книгата (обект)* (Dineva 1996: 92–95).

Това, което трябва да се отбележи във връзка с предмета на настоящото проучване, е, че А. Динева определя само конструкциите с предикативите *весел, весело* като средства за означаване на емоционално състояние, за разлика от Ан. Петрова, която коментира и глаголите *веселя, веселя се* при средствата за концептуализация на положителната емоция с най-ниска интензивност.

Близко до позицията на А. Динева е и представянето на лексемите, означаващи веселие, направено в няколко текста на М. Стаменов. В последната (към настоящия момент) негова студия (Стаменов/Stamenov 2021) се разглеждат в по-общ план структурата и дистрибуцията на конструкциите с предикати за психически състояния. Авторът посочва, че предикативът *весел* се реализира в личнопредикативни конструкции със спомагателен глагол и тръпник или стимул в именителен падеж като външен аргумент, а *весело* – в безличнопредикативни конструкции със *съм* (Стаменов/Stamenov 2021: 82–90).

Първият модел – с подлог експериенцер, е илюстриран с примери като *Зле съм. Весел съм. Тъжна съм*. На тези конструкции съответстват варианти с експериенцер непряко допълнение: *Весел съм = Весело ми е; Тъжен съм = Тъжно ми е*. Стимулт е изразен чрез подлога в изречения като *Новината е тъжна* (за Х или за всеки, на когото тя стане известна). Безличните конструкции от наречие + *съм* се използват за оценка на емоционално състояние или за статус на знание (мислене, мнение или когнитивна оценка): *Весело е. Тъжно е. Срамно е*. В такива случаи експериенцерът е имплицитен – всеки един, който е в състояние да направи оценката. Ако в изречението има експлицитно изразен аргумент, той представя обекта на оценката.

Представените изследвания, в които се коментира връзката между лексикалната семантика на предиката и семантичната и формалната синтактична структура, дават основание за формулирането на още една хипотеза: въпреки сходствата в лексикалната семантика нереклексивният и рефлексивният глагол, съответно *веселя, забавлявам* и *веселя се, забавлявам се*, имат различна синтактична реализация, тъй като принадлежат към различни семантични (онтологични) класове. Конструкциите с предикати не са основното средство за означаване на разглежданото положително емоционално състояние, което е част от полето на радостта. Само със значение, свързано с представяне на емоция, се употребяват обаче конструкциите с предикативи, срв. *веселя (някого), веселя се – весел съм, весело ми е; забавлявам (някого), забавлявам се – забавно ми е, забавно е*.

В допълнение към направения преглед на предходни проучвания ще добавим някои наблюдения за отбелязваните във всички изследвания „редувания“ (двупосочност) при изразяването на експериенцера и обекта или стимула на емоцията. Емоционалните предикати са част от по-обща група, за която в англоезичните изследвания се използват означения като ментални предикати, афективни глаголи (Belletti, Rizzi 1988), психологически глаголи (psych-verbs – Levin 1993), глаголи с експериенцер (experienter verbs – Pesetsky 1995)⁵. Има редица проучвания за този клас глаголи върху данни от различни езици, като основната цел е свързана с изясняване на механизмите, чрез които на различни аргументи се приписва основната за тези глаголи семантична роля – експериенцер. Според това каква семантична роля получава подлогът, се оформят две групи психологически предикати: „А. Стимулът е изразен чрез подлога: *That frightens me*. (Това ме плаши.); Б. Експериенцерът е изразен чрез подлога: *I fear that*. (Страхувам се от това.)“ (Talmy 2000: 98)⁶.

Направените до момента наблюдения за особеностите на глаголите за емоционални състояния в българския език следват до голяма степен тази двудялба, без обаче да се експлицира принадлежността на конкретните анализирани лексеми към първата или към втората от посочените групи. В българския език спецификите при разглежданите конструкции се свързват и с наличието на конверсивни двойки глаголи (каузативни без *се* и стативни със *се*, напр. *плаша – плаша се; радвам – радвам се*), каквито липсват в английски⁷ и други германски езици, върху които са направени първите изводи за наличието на посочените

---

⁵ За обобщения за терминологията, използвана от различните автори, вж. напр. прегледа на Hartshorne et al. (2016).

⁶ В англоезичните изследвания двете групи психологически предикати се означават по-често според представителната за групата лексема, съответно тип *frighten* или тип *fear* глаголи.

⁷ За целите на проучване, свързано с усвояването на езика, е направен опит да се изведат най-общи статистически данни за двата типа глаголи в английския език. Резултатите показват, че в базовия речник има 42 глагола за емоции с подлог експериенцер (fear-type) и 216 от групата с подлог стимул (frighten-type) (вж. Hartshorne et al. 2016).

по-горе групи. В английски към първата група глаголи, при които подлогът е маркиран със семантичната роля стимул, а допълнението представя експериенцера (frighten-type verbs), попадат *frighten, anger, delight; scare, panic, terrify*. За български моделът се реализира при транзитивните каузативни глаголи (глаголи без *се*), съответстващи на английските примери: *плаша, ядосвам, очаровам, паникьосвам, ужасявам*, както и за *безпокоя, изумявам, слисвам, тревожа* и др. Към втората група глаголи – с подлог експериенцер (fear-type verbs), принадлежат английските *fear, hate, love*. За български посоченият модел се реализира при глаголите за чувства, напр. *обичам, обожавам, мразя, ненавиждам*, както и при *харесвам* и *тържествувам*. При глаголите със *се*, напр. *страхувам се, боя се*, както и при тези, образувани от каузативните чрез (медиална) рефлексивизация, напр. *плаша се, радвам се*, допълнението стимул се изразява с предложна фраза, а не с именна фраза (пряко/винително допълнение). Английският глагол *enjoy* попада в групата на *fear-type verbs*. Българските глаголи със същото значение образуват двойки: *радвам – радвам се; забавлявам – забавлявам се*, като тези без *се* са от групата с подлог стимул, а съответстващите им със *се* – от групата с подлог експериенцер⁸. При *наслаждавам се, люблювам се* няма съответен преходен глагол без *се*.

В таблица 1 са представени някои от глаголите, с които се означават отрицателни или положителни емоции, като са групирани според това с каква семантична роля е маркиран подлогът. Очевидно общият семантичен модел (прототипен сценарий на емоцията), включващ субект на емоцията и обект или стимул, не се изразява с универсални синтактични модели, в които е фиксирана връзката между синтактична позиция и семантична роля на аргументите на предиката. Образоването на конверсивни двойки (глагол със *се* и глагол без *се*) не е възможно при всички глаголи за емоции и не може да бъде достатъчно основание за извеждане на „еднопосочност“ при маркиране на семантичните отношения чрез елементите на синтактичната структура. Обобщаването на събрания до момента изследователски опит върху синтактичната реализация на емоционалните предикати в българския език с оглед на представената двудялба може да бъде обект на следващо проучване по темата.

Фактът, че в английски броят на глаголите от едната група е значително по-голям в сравнение с другата група, разбира се, не означава, че такова съотношение се поддържа и в други езици.

⁸ Посочените особености са отбелязани и за други славянски езици и са коментирани във връзка с проявите на транзитивност и рефлексивност, вж. напр. прегледа, направен от Wędkowska-Korczyk (2014).

Както показват примерите от анализирания корпус, при *веселя се* и *забавлявам се* подлогът може да се интерпретира и като активен участник в конкретна дейност (участник във веселба или в забавление).

Таблица 1. Групи глаголи за емоции според семантичната роля на подлога

Подлог стимул	Подлог експериенцер
Безпокоя	Безпокоя се
Изумявам	Изумявам се
Обиждам	Обиждам се
Паникьосвам	Паникьосвам се
Плаша	Плаша се
Слисвам	Слисвам се
Разгневявам	Разгневявам се
Тревожа	Тревожа се
Ужасявам	Ужасявам се
	Боя се
	Страхувам се
	Тъжа; тъгувам
Радвам	Радвам се
Веселя	Веселя се
Забавлявам	Забавлявам се ⁹
Очаровам	Очаровам се
Ентусиазирам	Ентусиазирам се
Възторгвам	Възторгвам се
	Любувам се
	Наслаждавам се
	Тържествувам

4. Синтактична реализация на предикатите *веселя, веселя се* и *забавлявам, забавлявам се*

Лексикалното значение на предиката в голяма степен определя синтактичната структура на изречението, в което този предикат ще се реализира, ето защо преди представянето на синтактичната реализация на тези глаголи ще бъде направен преглед на значенията, с които те се реализират. Според РБЕ

---

⁹ Както показват примерите от анализирания корпус, при *веселя се* и *забавлявам се* подлогът може да се интерпретира и като активен участник в конкретна дейност (участник във веселба или в забавление), а не само повлиян от стимула.

(РБЕ/РВЕ 1977–2015) *веселя* е преходен глагол от св. вид с едно значение: „Създавам весело, радостно настроение у някого; забавлявам“. За възвратния глагол от несв. вид *веселя се* са посочени две значения: „1. Участвам във веселба; забавлявам се; 2. Изпадам във весело настроение; ставам весел“¹⁰.

Речниковите дефиниции подкрепят една вече спомената разлика между двата глагола. Елементът *създавам* при представяне на лексикалното значение на *веселя* потвърждава, че той се включва в групата на каузативните невъзвратни корелати на възвратни (медиялни) глаголи (за процесите на каузативизация вж. напр. Буров/Вуров 2019). При медиялните глаголи „Глаголното лице е актор, инициатор на действието, със семантична роля експериенцер или се представя граматически като актор, без реално да е такъв, т.е. то е псевдоактор“ (Ницолова/Nitsolova 2008a: 235). В структурата на изречението с каузативния корелат се изисква да се включват два елемента: активен субект (актор; псевдоактор или ефектор) или стимул, означени чрез подлога, и обект, който променя емоционалното си състояние в резултат на въздействието от страна на актора или стимула. Вторият участник в ситуацията се представя с прякото допълнение.

Първото значение на *веселя се* отнася глагола по-скоро към групата на динамичните предикати, а не на стативите/предикатите за състояния, част от които са и типичните глаголи за емоции. Второто посочено значение с елемента *ставам* показва, че *веселя се* може да се употребява и за означаване на състояние, до което се достига в резултат на „емоционален преход“. Посочените особености в лексикалната семантика предполагат изразяването на един аргумент на предиката, представящ субект, който от определено изходно състояние достига до ново емоционално състояние. Този аргумент, маркиран със семантичната роля експериенцер, се изразява чрез подлога в структурата на изречението.

В речниковата статия за глагола *забавлявам* е посочено, че той е преходен и се реализира с две значения: „1. Занимавам някого с приятни и интересни неща; развличам. 2. Ангажирам вниманието, интереса на някого; занимавам“ (РБЕ/РВЕ 1977–2015). Рефлексивният *забавлявам се* е непреходен глагол и също има две значения: „1. Прекарвам времето весело и приятно; развличам се. 2. Остар. Заеет съм с нещо, отделям внимание на нещо; занимавам се“¹¹. Примерите от корпуса, върху който се основават наблюденията тук, представят само първото значение на *забавлявам се*.

Сравнението на дефинициите на двете двойки глаголи показва голяма близост в лексикалната семантика между двата каузативни глагола, както и между двата рефлексивни. *Веселя* е дефиниран чрез синонима *забавлявам*, а *веселя се* – чрез *забавлявам се*. Тези лексикални сходства може да се проектират и в сходни синтактични модели, в които участват глаголите от двете двойки, затова в анализите на конкретните примери те ще бъдат представени паралелно. За *забав-*

---

¹⁰ <http://ibl.bas.bg/rbe/lang/bg/веселя/>

¹¹ <http://ibl.bas.bg/rbe/lang/bg/забавлявам/>

лявам, подобно на *веселя*, освен подлог стимул в изречението ще се реализира и пряко допълнение със семантичната роля експериенцер – този, върху чието емоционално състояние е въздействието от страна на стимула. При *забавлявам се* базовият модел ще включва подлог, представящ субекта на положителната емоция. Елементът *участвам* при първото значение на *веселя се* насочва към по-голяма близост на субекта до агенса, докато при дефинирането на значението на *забавлявам се* липсват подобни индикации. И при *забавлявам се* обаче примерите показват, че положителното емоционално състояние се активира и поддържа основно чрез дейности, в които субектът е участник. Затова посоченият елемент на агентивност при подлога може да се отбележи като особеност и за двата рефлексивни глагола.

4.1. *Веселя и забавлявам* – изразяване на стимула за емоцията

Както беше отбелязано в резултат на прегледа на лексикалните особености на глаголите, те са двуаргументни, като семантичната роля стимул (каузатор на емоционалното състояние) се приписва на подлога, а семантичната роля експериенцер – на прякото допълнение. Предпочитаме за първата роля, означавана като актор, псевдоактор, агенс, стимул според цитираните по-горе автори, тук да използваме термина *стимул*, тъй като той има по-широко значение от останалите и вече е използван в предходни проучвания за емоционалните предикати. Освен това агенсът се дефинира като одушевен съзнателен вършител, което не отговаря на всички случаи, представени в примерите с *веселя* и *забавлявам*.

При *веселя* стимул за положителната емоция може да са прояви, действия или характеристики на лице, което се означава с именната група в позицията на подлога. Няма ограничения за именните фрази в подложната позиция във връзка с категорията определеност. Опората в тези групи по-често е съществително нарицателно, но има и примери със собствени имена:

(1) Клоуни веселиха децата в Кардиологичната болница; Таласъмите са доста безобидни, те ни веселят, те ни правят шеги, подиграват се с нас, но без злоба.

(2) Коцето ни веселеше, защото е много комичен; Госпожа Стихийно бедствие ни веселеше в тъпите комунистически времена, човек с голямо сърце и добра душа.

Представата, че причината за емоционалното състояние е свързана с действията на одушевен вършител, се проявява и в примери като:

(3) Ядат, пият, веселят се, плащам на оркестър [Ø да ги веселят].

По модела на семантичното съгласуване глаголната форма в множествено число *веселят* се отнася към съществителни в множествено число, които биха могли да заемат празната позиция на подлога в да-изречението: *музикантите, членовете на оркестъра*.

Стимултът обаче може да е продукт, резултат от действията и на нелица. Такива примери са по-редки в анализирания корпус.

(4) Птичите песни веселят сърцата.

Подлогът, означаващ пропозиция, може да се изрази с процесно съществително. Когато стимулт е изразен с номинализация местоимение, това местоимение често се отнася към предишния контекст (обобщение по модела на анафората):

(5) гледаше с насмешлива усмивка [как Хю обръща плочките] и гледката явно го веселеше;

(6) Ник и Глор монтираха най-големия кораб на Пътя, но сега съзнанието за това веселеше сърцата им. Всякакви излагации съм слушал, но това ме весели всеки път.

(7) Седяха около гаснещия огън... И нещо ги веселеше, смееха се заразително, до сълзи.

Случаи като *Потопявам се в самата дълбина на злото и това ме весели* илюстрират второто значение на глагола – *весел съм*. Те обаче се срещат само в текстове с религиозна тематика, което не позволява да се направят достатъчно мотивирани изводи за възможността за представяне на стимула чрез субстантивирано местоимение.

Фактът, че подлогът в изреченията с *веселя* може да остане неизразен експлицитно, се свързва не само с моделите на нулевосубектните (едносъставните глаголни) изречения в българския език. Степента на задължителност при изразяване на този аргумент е по-ниска в сравнение с тази при изразяването на експериментера. Информация за елемента, който да заеме позицията на имплицитния подлог, „се извежда“ от общите знания за света (пресупозитивната база) на адресата на съобщението. Това се свързва с представата, че върху емоциите ни може да влияе или някой с поведението си, или някакъв факт, ситуация или състояние, които може да са резултат от нечии действия. В следващите примери идеята за одушевено лице стимул на емоцията се подкрепя и от семантиката на останалите глаголи, които изискват одушевен вършител:

(8) Не чукаме мед, не плетем чорапи, не печем глина, ама пък Ø веселим хората; Постоянно пътуваме и Ø веселим хората във времена на загрубля човещина; Всеки ме познава като душа на компания, на мене чакат Ø да ги веселя.

Сходни са особеностите при реализацията на подлога при глагола *забавлявам*. Стимулт за положителната емоция най-често се свързва с одушевен субект, който чрез своите действия не само поддържа вниманието на някого (второто от значенията на глагола). Той влияе и върху настроението на обекта в положителна посока, както показва лексикалната семантика на глаголите, употребени в изреченията преди или след *забавлявам*:

(9) Та правя непрекъснато романтични жестове, размивам я, Ø забавлявам я, вода я напред и назад, но и в същото време гледам да не съм прекалено натрапчив; Показвал съм влечение към това да забавлявам, да развличам хората.

В анализирания корпус има само едни пример с подлог одушевено съществително нелице:

(10) Пекинезите са били спътници на китайските императори, Ø забавлявали са ги.

Категорията определеност не налага ограничения при реализацията на именните фрази в подложната позиция. Те може да са както определени, така и с нулев член:

(11) На събитието младежите раздаваха информационни материали, включиха се в щафетните игри с децата, Ø забавляваха ги с рисуване на яйца и др.; Раздадоха поздравителни адреси на децата в Сапарева баня, забавляваха ги феи; Приказни герои ще забавляват малчуганите пред пещерата Леденика.

В подложната позиция може да се реализират както съществителни нарицателни, така и собствени имена. В примери по модела на (13) се наблюдава пренос в значението на именната фраза – забавлението ще е резултат от дейността на музикантите от посочените групи или на екипите, работещи за компанията:

(12) DJ Venci ще забавлява публиката в последната вечер от фестивала; Деян Неделчев-Икебаната ще забавлява гостите в русенска кръчма.

(13) Биг бенд „Пловдив“ и Квартет Note ще забавляват пловдивчани в третия ден от празничната програма на Община Пловдив; Google ще ни забавлява с нова секция за мини игри и интересни факти

Друг вариант за представяне на стимула за забавлението може да се свърже с примери като тези, представени в (14). В позицията на подлога към *забавлявам* е употребено съществително нарицателно, представящо продукт от дейността на одушевен вършител, означен с личното местоимение *той* в предходния контекст:

(14) Не че му вярваха, но той така умело разказваше, че уважаваха изкуството му, завладяваха ги, забавляваха ги небивалиците му, които звучаха съвсем като истински.

Моделите с изразяване на стимула чрез съществително, означаващо резултат от дейността на одушевен субект, са често срещани в заглавия на публикации в интернет:

(15) Детски панаир ще забавлява малчугани от няколко града; Модерен парти център „Малчо“ ще забавлява децата на Лом; Открита сцена ще забавлява децата в двора на библиотека „Каравелов“; Велорампа ще забавлява малчуганите във великотърновското Ново село.

Интерпретацията на значението на фразите в подложната позиция предполага активизиране на пресупозициите на адресата на съобщението. Представените места са свързани с одушевени деятели, които са ги създали или които извършват конкретни дейности там. Положителните емоции, които

забавлението предполага, ще бъдат активизирани чрез това, което се реализира на панаира, сцената или в парти центъра.

И при *забавлявам* в позицията на подлога може да се реализират субстантивирани местоимения *нещо*, *това*, както и относително местоимение, корелативно с прономинализиран израз от главното изречение. С *това* се обобщава информацията, представена в предходния контекст:

(16) Седят трима бездомници, двама мъже, жена, смеят се на нещо... Нещо ги забавлява, повдигам се малко, но нищо не виждам.

(17) В колата вече ме чака Андреа, сега е извърнала глава, но иначе наблюдаваше внимателно моя алъш-вериш и това ме забавлява, повдига ми настроението; За мен специално е по-лесно да пиша за деца, това ме забавлява.

(18) А човек трябва да прави това, което го забавлява в тоя живот.

При глагола *веселя* изразяване на стимула чрез подчинено изречение е по-скоро проблематично. Макар че примери може да се конструират, напр.: *Веселеше ме да ги слушам как пеят*, в анализирания корпус няма такива с комплементни да- или че-изречения към разглеждания глагол. Регистриран е само един случай в оригинален художествен текст на български език с употреба на подчинено изречение:

(19) Тежките главатари се смееха с глас, веселеше ги [*как* се поти големецът].

Примерите със *забавлявам* показват, че при този глагол няма ограничения при изразяването на стимула на емоцията с комплементно изречение. Възможна е употребата на подчинени изречения, въведени с комплементизаторите *че*, *да* и *как*:

(20) Забавлява ме, [*че* вадиш извод за това човек има ли жена според разсъжденията му]; Забавлява ме, [*че* това, което хората правят, съвсем не прилича на онова, което после разказват].

(21) Жалко, всъщност, забавлява ме [*да* използвам „колега“ дори в разговорна реч]; Ха-ха, забавлява ме [*да* ме мислите за трол].

(22) Забавлява ме [*как* всички тикате зайчето в устата на вълка]; Забавлява ме [*как* се гърчиш да оправдаваш англичаните (щото са извън ЕС, не за друго)]; Забавлява ме [*как* повечето от вас обобщават сто вагона музика с едно-две изречения].

Прегледът на особеностите при изразяване на подлога в изречения с *веселя* и *забавлявам* подкрепя изводите на А. Динева за семантичните характеристики на този аргумент. Има основания той да бъде определен като стимул (а не ефектор или псевдоагенс), тъй като стимулът влияе върху експериенцера, променяйки или поддържайки неговото емоционално състояние. Тази семантична интерпретация е приложима за различните групи имена, които се реализират в подложната позиция при разглежданите глаголи, и не се влияе от това дали с подлога се означават одушевени или неодушевени обекти, дали имат конкретно

значение, дали представляват номинализации, или са с висока степен на обобщеност. Този извод следва общите изводи за особеностите на семантичната релация причинител, чрез която се свързват предикат и негов аргумент, означаващ „одушевена, квазиодушевена или неодушевена същност, природно явление, събитие, ситуация и др., която съществува независимо от описваната ситуация и предизвиква появата на определен ефект, състояние или под.“ (Лесева и др./Leseva et al. 2018: 22).

Наблюденията потвърждават и очакването за сходни синтактични модели при изразяване на подлога в изреченията с *веселя* и *забавлявам*. При експлицитна реализация на този аргумент това става, на първо място, с именна фраза, чийто референт е лице. При съществителни с конкретна семантика подлогът означава най-общо резултат от дейността на лице, чрез който се постига емоционално въздействие. Възможно е изразяването на подлога и чрез номинализации. Единствената разлика в синтактичните модели е ограничената (или дори по-скоро липсваща) съчетаемост на *веселя* с комплементни изречения, означаващи стимул пропозиция.

4.2. *Веселя* и *забавлявам* – изразяване на експериенцера и на средството за въздействие върху него

Глаголите *веселя* и *забавлявам* са двуаргументни преходни глаголи. Аргументните позиции, които те управляват, са за подлог, маркиран със семантичната роля стимул, и за пряко (винително допълнение), което представя обекта, върху чието емоционално състояние влияе стимулът. Този аргумент се изразява само с именни словосъчетания. При разглежданите глаголи не е възможно запълване на обектната позиция с комплементно изречение.

Общото представяне на семантичната релация експериенцерът като отношение между предиката и „одушевен участник в тематичната му структура, който изпитва или изразява чувство, преминава през емоционално преживяване“ (Лесева и др./Leseva et al. 2018: 24) очаквано се проектира в изразяването на прякото допълнение към *веселя* и *забавлявам* с именна фраза, чийто референт е одушевен обект:

(23) Известният илюзионист Борислав Борисов-Боби весели децата от Града на Белоногата днес; Но Мерсу и родни комици ще веселят гостите на Фестивала на цацата в Кранево.

(24) От малък, че и до днес той забавлява всичките си роднини и приятели; Златният DJ Venci от Сопот: Мога да миксирам и да забавлявам публиката часове наред.

Обектът може да има конкретна или обобщена (генерична) интерпретация, а фразата, с която се изразява, най-често е определена:

(25) Вурстчета от Германия, греяно вино и танци ще веселят хората; Ето ме, тук съм и ще веселя всички, които ме харесват.

(26) Време е да говорим за тенис и да забавляваме хората; Когато времето навън не е подходящо за излизане, е трудно да забавлявате всички вкъщи.

Единични примери с именна фраза с нулев член има само с глагола *забавлявам*. Те се срещат в заглавия на текстове и също трябва да се интерпретират като генерични употреби на съществителните:

(27) Как забавлявате дете на дълъг път; Как да забавляваме котка.

Много по-често обаче в заглавия се използват определени (членувани) именни фрази за изразяване на обекта на въздействието. Ето защо този модел може да се приеме като типичен при реализацията на втория аргумент на *забавлявам*:

(28) 14 начина да забавляваме детето вкъщи; Как да забавлявате кучето, ако не можете да го водите в парка.

Независимо от това как е изразена определеността на обекта – с определенителен или с нулев член, референтът на опората на именната фраза е одушевен. При обекти лица това се свързва с факта, че пораждането на емоцията предполага съзнателност от страна на експериментера, осмисляне на стимула, тоест наличието на когнитивен субект на емоцията. При *веселя* няма примери с имена на животни в обектната позиция, докато случаите със *забавлявам* (*забавлявам котка, кучето*) може да се отнесат към второто значение на глагола – ангажирам вниманието, поддържам интереса, занимавам.

В единичните примери с допълнение, изразено със съществително за неодушевени обекти, може да се предположи имплицитен експериментер, който да е в състояние да възприеме и осмисли ситуацията:

(29) Всеки от тях поддържаше открито жена или жени, хранеше от две до шест незаконни деца, веселеше Рим с карнавали или бикоборство (веселеше жителите на Рим; римляните).

(30) Графа ще забавлява Радомир в Деня на града (ще забавлява радомирци).

(31) Всяка пролет в гъстите бодливи клони на неговите храсти виеха гнезда десетина птички и техните нежни песни веселяха полето (живите същества в полето, одушевени обекти, сред които вероятно има и лица).

Пример (29) и (30) може да се интерпретират като метонимия, а (31) – и като метафоричен пренос на характеристики на одушевени обекти към неодушевени. В (32) изборът на лексема за изразяване на експериментера се основава на отношенията част – цяло:

(32) Селското девойче ще гледа децата и ще весели душата.

Примерите в анализирания корпус показват, че при *веселя* и *забавлявам* експериментерът не може да се изразява по друг начин освен с именна фраза. Няма комплементни подчинени изречения, малки изречения или свободни релативи, които да представят участника в ситуацията, подложен на емоционално въздействие от страна на стимула.

И към двата разглеждани глагола може да се употребят пояснения, изразени чрез словосъчетания с предлога *с*. Предложната фраза не представя участник в ситуацията, който заедно с подлога (стимула на емоцията) влияе върху обекта или заедно с обекта (експериенцера) променя емоционалното си състояние (коагенс; контраагенс). Предлогът *с* въвежда фрази с конкретно значение, означаващи средство, чрез което стимулът въздейства върху обекта на емоцията:

(33) Там той (стимул) ни (експериенцер) веселеше с остроумните си шегички (средство).

(34) Ще веселя гостите ви с разкази и жонглиране; Ама барем ще ни веселиш с песните си, Кузмане!

(35) Забавлявам детето (експериенцер) с храна – бонбони, снаксове и с таблета (средство).

(36) Забавляваше я с шегички и се смееше; Присламчваше се към компаниите, забавляваше ги с вицове, с разкази и гледаше да го почерпят.

Съществителните имена, които се употребяват във фразите с предлога *с*, представят същности, които могат да се характеризират по-скоро с конкретна (референтна), а не с абстрактна интерпретация. Те не въздействат сами, по своя воля, върху експериенцера, а са или продукт от действията на стимула, напр.: *Клоунът весели децата с фокуси* (средство, продукт от дейността на стимула); или инструмент, който стимулът използва, напр.: *Майката забавлява детето с таблета* (инструмент). Семантичните характеристики на фразите с предлога *с* не представят всички особености, отбелязани за семантичната релация причинител в нейната разновидност стимул¹²: „Причинител, предизвикващ емоционална или психична реакция у даден участник (напр. Експериенцер); одушевеност (+/-); вътрешен контрол (-)“ (Лесева и др./Leseva et al. 2018: 21). Употребата на съществителни с конкретно предметно значение отнася тези фрази към характеристиките, свързани с особеностите на ефектора (неодушевен причинител). В анализирания примери с *веселя* и *забавлявам* въздействащият върху емоциите на експериенцера е представен чрез подлога, характеризиращ се с признака одушевеност, докато пояснението, изразено с предложната фраза, конкретизира как, с какво средство се постига това въздействие, срв. *Клоунът весели децата с фокусите си – Фокусите веселят децата*. Само примерите в (15) отговарят на изцяло предметните (- одушевеност) особености на причинителя ефектор в позицията на подлог.

По модела на *с*-фразите със значение средство, чрез което се постига въздействие върху емоциите на експериенцера, може да се интерпретира и единственият пример от корпуса, в който е употребено подчинено изречение от типа на свободните релативи:

---

¹² В проучването си върху семантичните релации Лесева и др. (2018) използват термина *стимул* с друго значение, докато в настоящия текст стимулът беше представен като семантична роля на подлога при разглежданите глаголи.

(37) Забавлявам ги [с каквото мога – рисуване, моделиране, низане, рязане, строители, пъзели, филмчета].

Целта на анализите в настоящия текст е свързана с представяне на аргументите към предикати за положителни емоции. Без претенции за изчерпателност, а по-скоро за да очертаем някои посоки за продължаване на проучването, ще включим и някои примери с адюнктни пояснения към *веселя* и *забавлявам*. Те са свързани с отбелязаната във втората част от текста особеност на емоциите да се проявяват с различна интензивност, в по-висока или по-ниска степен. Наред с представяне на темпорални характеристики: *Оркестър цял ден ще весели разложани; Палавите мисии цял ден забавляваха обитателите на Къщата*, към разглежданите глаголи могат да се включат като незадължителни пояснения адвербиални изрази с количествено значение. Най-често примерите са с наречието *много*:

(38) От една страна странно, но от друга, много ни веселеше; Майсторът нищо не свърши, но много ни веселеше с мъдростите си.

(39) Той ме запали с игрите, в които винаги имаше някакъв състезателен характер, което много ни забавляваше; Като човек обаче не е лош и през този сезон много ни забавляваше.

При *забавлявам* са регистрирани и примери с наречия, означаващи по-висока интензивност при проявата на емоционалното състояние (елатив; свръхстепенуване):

(40) Неговите писма със съвети и утешителни думи страшно ме забавляваха; Когато бяхме по-малки, тези истории ужасно ни забавляваха.

Употребата на обстоятелствени пояснения за количество и изразяване на степенуване с лексикални средство, напр. наречия като *адски*, *ужасно*, *страшно* и подобни, показва, че *веселя* и *забавлявам* споделят една от характеристиките на глаголите за психологически състояния (глаголите с експериенцер). Глаголите от тази група са „класически“ пример за това, че не само прилагателни и наречия могат да се степенуват.

Наблюденията върху начините за представяне на експериенцера в структурата на изречението показват по-ограничени възможности в сравнение със средствата за представяне на стимула на емоцията. В сила е ограничението за изразяване на експериенцера чрез име, означаващо одушевен обект. Случаите на изразяване на този аргумент със съществителни за нелица могат да се определят като метонимичен или метафоричен пренос. Прякото допълнение, маркирано с разглежданата семантична роля, може да се изрази само чрез именна фраза, но не и с комплементни изречения. Друга съществена особеност на разглежданите глаголи е свързана с факта, че позицията на прякото допълнение не може да остане незаета. Това може да се свърже с общата структура на емоционалния сценарий: стимулът трябва да бъде възприет и осмислен, оценен от някого. Когнитивната оценка не се поражда сама по себе си, а предполага наличието на когнитивен субект, който да я извърши. Това тълкуване е в съот-

ветствие с модела на А. Вежбицка за когнитивната оценка, която е в основата на когнитивния сценарий на емоциите. По степента на задължителност за реализация на прякото допълнение *веселя* и *забавлявам* се различават от сходния по семантика каузативен глагол *радвам*. При *радвам* не е задължително експлицитното изразяване на прякото допълнение: *Тези промени естествено радват; Не ми казвай, че трудно извоюваната победа повече радва* (вж. и примерите в Джонова, Тишева 2021). При *веселя* и *забавлявам* подобни примери са неграмаатични: **Оркестър весели цял ден Ø*; **Майката забавлява Ø с таблета*.

Наред с именната фраза, представяща експериенцера, в изреченията с *веселя* и *забавлявам* може да се включи и трети елемент – предложна фраза, въведена с предлога *с*. С нея се представя средство, най-често с конкретна референтна интерпретация, чрез което стимулът, означен с подлога, постига въздействието върху емоционалното състояние на експериенцера. При такова експлицитно маркиране на ефектора или причинителя, предизвикващ емоционалната реакция, може да се посочи и известно повишаване на агентивната интерпретация на стимула, означен с подлога.

4.3. Изразяване на аргументите към *веселя се* и *забавлявам се*

Преди да пристъпим към представяне на синтактичните конструкции с *веселя се* и *забавлявам се*, трябва да припомним една особеност, свързана с лексикалната семантика на тези глаголи. Данните от изследователския корпус показват, че глаголет *веселя се* се реализира с първото от речниковите значения, представени в началото на този раздел – участвам във веселба. Това го отнася към групата на активните предикати. Примерите, в които *веселя се* означава „изпадам във весело настроение, ставам весел“ и се реализира като предикат за (достигане до) положително емоционално състояние, са единични, като при това са от доста стари текстове. Изречението в (41) например е от „Пространно житие на Иларион Мъгленски“:

(41) Благообнадеждена от всичко това, тя се веселеше заради сладостните надежди¹³.

В анализирания корпус примерите, в които *веселя се* е употребен с второто си значение, са почти изцяло от библейски или други религиозни текстове. Примерът в РБЕ, илюстриращ това значение на *веселя се*, е *Ама тие колко ми пият, толко пойке ми се веселят!* с източник Ст. Младенов, БТР I, 284. Той отново насочва към текстове, отразяващи предходно състояние на лексикалната система. Вероятно глаголет *веселя се* е претърпял семантични трансформации в посока към архаизиране на второто значение.

За разлика от *веселя се*, при *забавлявам се* примерите показват, че той се употребява само с първото си значение: прекарвам времето си весело и приятно.

---

¹³ <https://www.slovo.bg/showwork.php3?AuID=421&WorkID=14859&Level=1>

В контекста на всяка конкретна употреба може да се правят изводи дали доброто настроение се дължи например на дейност, в която се включва субектът, или на възприемане на нещо приятно. Глаголът може да се употреби както със значение на активен предикат (правя нещо), така и на предикат за състояние (възприемам нещо и го оценявам). В първия случай *забавлявам се* показва семантична близост с *веселя се*. Водещ в семантичната структура е елементът „правя“, а не типичните за емоционалните предикати „мисля“, „оценявам“, „усещам/чувствам“ (елементите от когнитивния модел на емоциите).

Независимо от интерпретацията на значението, с което се реализират, *веселя се* и *забавлявам се* имат различна семантична (тематична) и синтактична структура в сравнение с *веселя* и *забавлявам*. Освен разликите, свързани с преходността, при рефлексивните глаголи се наблюдава по-ограничен брой аргументи. *Веселя се* и *забавлявам се* изискват изразяването на един аргумент, означаващ участник в събитие (участник във веселието или забавлението) или възприемащ събитие. Тази роля се приписва на подлога на разглежданите глаголи. Не е задължително да се посочват стимул или причина за това, с което е ангажиран субектът.

В позицията на подлога може да се реализира именна група, чиято опора е съществително нарицателно, означаващо одушевен обект, или съществително собствено:

(43) Така се веселят хората в Маями; Григор се весели с Турсунов в Марсилия.

(44) Децата се забавляваха от сърце; Националите се забавляват на тренировка; Ето как се забавлява Кейт в Копенхаген.

Случаите на метафоричен пренос са ограничени. В данните от корпуса има примери само с *веселя се*, в които е употребено нарицателно съществително с референтна интерпретация. В тези случаи може да се предположи, че глаголът се употребява с второто, по-рядко и ограничено значение – ставам весел. Това тълкуване се подкрепя и от употребата на глагола *радвам се* след изречението с *веселя се*:

(45) Духът се весели, а човек се радва; Веселеше се духът български, всички на сцената и от публиката бяха обзети от Коледния дух.

Подобно на примерите с *веселя* и *забавлявам*, и при двата рефлексивни глагола няма органичния във връзка с определеността на съществителното, което е опора на фразата в позицията на подлога:

(46) На перона се веселяха виладжии и граждани, дошли да подишат чист въздух в хубавото време; Абитуриенти се веселят пред Панаира в Пловдив; Хиляди се веселят на турлашкия събор в Чупрене.

(47) Карантинира се забавлява в игрална зала; Дете се забавлява бурно в нощно заведение.

При употреба на местоимения в подложната позиция техният референт трябва да е одушевен (вероятно и съзнателен) обект, който да притежава спо-

собността да се включи в конкретно събитие, в резултат на което да промени емоционалното си състояние:

(48) Музикантите веднага засвириха и ние се веселихме до края на вечерта; И ония селяни, които се веселяха в гостилницата, вдигаха врява и играеха хора.

(49) Лично аз вече се забавлявам да гледам докъде ще стигне всичко това; Те хората не с лошо, смисъл не казаха, че не ставам за наказателно. Те се забавляваха, че ми личи уклонът към гражданското право.

Примерите с имена, означаващи одушевени обекти нелица, в позицията на подлога са единични и то само с *веселя се*. Такива употреби може да се отнесат към стилистичната (реторичната) фигура олицетворение. Примерите в (50) са от текстове за деца, а за такива текстове олицетворението е типично изразно средство:

(50) Птиците се веселяха сред множеството клони на дърветата; Животните се веселят – книжка с блестящи стикери.

По модела на метонимичния пренос в подложната позиция може да се употребят имена, означаващи нелица, както и топоними. Сходни примери бяха представени за изразяването на прякото допълнение към каузативните невъзвратни глаголи:

(51) Целият град се веселеше, пиян от победата. (всички граждани); Така се веселеше София около 1900 година. (жителите на София; софиянци); Капитановци пее, танцува и се весели. (хората от с. Капитановци)

(52) София се забавлява. (софиянци); Рим се забавлява с невидан размах, а организаторът на празниците се радва най-много от всички. (римляните)

В допълнение към посоченото за особеностите на имената, чрез които се изразява подлогът към *веселя се*, ще отбележим, че в анализирания данни има и един пример с малко изречение (сказуемно определение към подлога):

(53) Сега поне можеха да празнуват и да се веселят необезпокоявани.

Не са регистрирани други употреби на комплементни пояснения (подчинени изречения, комплементни номинализации или комплементни свободни релативи) към *веселя се*. Тъй като примерът е само един, при това от преводен текст¹⁴, на този етап от проучването не могат да се направят мотивирани изводи за това до каква степен към този глагол е типична употребата на малки изречения. Тъй като към разглеждания предикат няма позиция за друг аргумент освен подлога, може да се твърди, че към *веселя се* не се реализират комплементи подчинени изречения, нито свободни релативи.

Съчетаемостта на *забавлявам се* с подчинени съюзни изречения е значително по-широка:

---

¹⁴ <https://chitanka.info/text/21754-myglite-na-avalon/38>

(54) Отначало много се забавлявах [да проследявам] докъде може да стигне креативността на българския журналист; Движех с една девойка, с която изключително много се забавлявахме [да одумваме лелите].

(55) Момчетата се забавляваха, [че връстникът им не може да каже нито дума]; Много се забавлявахме, [че ни помислиха за любовници].

(56) Бащата и дядото пускаха пръскачката върху детето и се забавляваха [как се стряска]; Искрено се забавлявам [как дори и наши довчерашни партньори започнаха да обещават заплати и пенсии].

Външната близост на примерите от (54) до (56) с комплементните изречения, които бяха посочени при каузативния *забавлявам*, не означава, че и при *забавлявам се* е възможно аргументната позиция да бъде заета от пропозиция, представена чрез подчинено изречение. Към *забавлявам се* има една аргументна позиция – за експериенцера (в примерите глаголът означава възприемане и оценка на нещо като весело). Подчинените изречения в посочените по-горе примери представят това, което е обект на оценката или по-често – причината за забавлението. При включване на предложна фраза, означаваща причинител (ефектор или стимул за оценката, която прави субектът), именно тази фраза ще е опората, към която се отнася подчиненото изречение, а не глагола: *Много се забавлявахме с това [да одумваме лелите]; Момчетата се забавляваха с това, [че връстникът им не може да каже нито дума]; Бащата и дядото пускаха пръскачката върху детето и се забавляваха с това [как се стряска].*

В рамките на простото изречение обаче употребата на предложни фрази с предлога *с* е свързана по-често с означаването на друг участник или участници, които заедно с подлога се включват в събитие, предизвикващо положителната емоция. Този тип пояснения означават елемент от тематичната структура на предиката, който е маркиран със семантичната роля коагенс (контраагенс). Във всички примери имената във фразите с предлога *с* имат референти одушевени обекти. Подлогът се интерпретира като активен участник в ситуация, а не като когнитивен субект на емоционална оценка. Посочените предложни пояснения не се селектират от лексикалната семантика на опората със същата степен на задължителност, както вътрешните аргументи, и в този смисъл глаголите може да оформят изречение и без включването на такъв тип допълнения:

(57) Той се шегуваше и забавляваше, веселеше се с близките си; През следващите четири дни ще се веселят с гости от съседните села; Да се веселя с веселите, да плача с тъжните – такова е моето правило.

(58) Тя обича да пътува и да се забавлява с приятели; Анелия се забавлява с колеги на плажа; Стотици се забавляваха с актьорите Янко и Сиса и театър „Дани и Деси“.

По-рядко предложната фраза означава средството, което се използва за постигане на положителната емоционална промяна (нещо, с което се създава весело настроение):

(59) Народът се веселеше с показната шутовщина на артистичната бохема; Смейте се и се веселете с вашите нечисти пародии на реда.

(60) Деца от Хасково се забавляваха с подвижни игри на открито; Малчугани се забавляваха с гигантски сапунени балони.

В края на прегледа на синтактичната структура на изреченията с *веселя се* и *забавлявам се* ще бъдат представени, без претенции за изчерпателност, и някои от възможните незадължителни пояснения (адюнкти) към тези глаголи. В изреченията могат да се включат обстоятелствени пояснения, означаващи темпорални и локални характеристики на събитието, което предизвиква положителната емоция:

(61) За да избягат от страшната мисъл, те до късно се веселяха; Три дни се веселили, яли и пили и на четвъртия ден тя се прибрала; Те се веселяха шумно в залата долу; Ех, как се веселихме целия ден на острова!

(62) Публиката истински се забавляваше в салона; Мъжката компания видимо се забавляваше в планината; Наистина се забавлявах в първия сет; Истински се забавлявах в това кулинарно шоу.

В примерите с *веселя се* не е регистрирано разнообразие от лексикални средства за изразяване на висока интензивност в реализирането на действието (абсолютна превъзходна степен). При *забавлявам се* има по-честа употреба на маркираните „екстремни“ наречия като *ужасно*, *страшно*, *адски*:

(63) Веселят се много хората по такива сбирки; Сватбата обаче беше много хубава и страшно се веселихме.

(64) Децата страшно се забавляваха и определено се сприятелиха с кончетата; Изглежда двамата страшно се забавляваха

(65) Борил в действителност ужасно се забавляваше; Ужасно се забавлявах, докато пишех епизода, когато двамата се срещат за първи път.

(66) Хриси обожаваше проходилката и адски се забавляваше в нея.

Наречието *много*, употребено като обстоятелствено пояснение, може да има и темпорална интерпретация:

(67) Много се веселихме, всичко беше чудесно. (интензивно или продължително веселие)

(68) Работих много, но и много се забавлявах през целия сезон; Децата много се забавляваха след официалната част по откриване на обновения парк.

Възможността за представяне на веселието и забавлението с различна интензивност може да се използва като допълнителен показател при интерпретация на значението на глаголите като активни предикати (*веселя се*, *забавлявам се* = правя нещо приятно) или като по-близко до предикатите за състояния (*веселя се*, *забавлявам се* = в добро настроение съм).

Направените анализи доказват разликите в аргументната структура на *веселя се*, *забавлявам се* в сравнение с каузативните *веселя*, *забавлявам*. Наред с това обаче се наблюдават разлики и в реализацията на двата възвратни глагола. При

веселя се не се реализират аргументи, типичните за предикатите за емоционални състояния. В синтактичната структура на този глагол няма позиции за аргументи, представящи субект на емоция или стимул (причина), който е провокирал емоцията. От елементите, посочени в когнитивния модел на радостта, част от която е и веселието, се реализират само два: субект, който чрез действията си достига до положително емоционално състояние, и съучастници, лица, с които субектът споделя веселието. Потвърждава се предварителното наблюдение за споделянето на радостта чрез представянето освен на „основния“ участник и на „съпричастни“ с него субекти.

Синтактичните конструкции, в които се реализира едноаргументният глагол *забавлявам се*, показват по-голямо формално разнообразие. Глаголът може да се интерпретира и като активен предикат – правя нещо приятно, и като предикат за състояние, водещо до когнитивна оценка – възприемам нещо и го оценявам като приятно. Подлогът в първия случай показва сходства със семантичните особености на този аргумент при *веселя се*. При втората възможна интерпретация подлогът се реализира като експериенцер, а стимулът или обектът на оценката може да се представят с подчинено изречение, въведено с *да, че* или *как*. Такава възможност не беше представена в примерите от анализирания корпус с глагола *веселя се*.

5. Заключение

В настоящия текст бяха представени някои от синтактичните особености при реализацията на глаголи, които по своята лексикална семантика и словообразователна структура за свързани с полето на радостта. С разгледаните глаголи се означава положителна емоция с относително ниска интензивност (в сравнение напр. с глаголи като *тържествувам, ликувам*). Синтактичната реализация на елементите от речника, чрез които се представят емоционални състояния, зависи както от конкретните лексикални особености на всяка дума, така и от по-общ модел, определян като когнитивен сценарий на емоцията. В него задължително присъства елемент на оценка. За разгледаните глаголи това е оценката на случващото се като нещо положително, което променя нечие емоционално състояние. Така когнитивната оценка става стимул за положителна емоция. Тъй като радостта може да бъде споделяна, в синтактичните структури може да се включат елементи, представящи лица, съпреживяващи емоцията с когнитивния субект.

Особеностите при изразяване на аргументите към глаголите *веселя* и *забавлявам* подкрепят тези наблюдения. С фразата в подложната позиция се представя стимулът на емоцията. Стимулът влияе върху експериенцера, променяйки или поддържайки неговото емоционално състояние. Вторият елемент от тематичната структура – експериенцерът, се изразява чрез именни фрази, които се реализират в позицията на прякото допълнение. Наблюдават се ограничения за изразяване на експериенцера чрез име, означаващо одушевен обект. Случаите на изразяване на този аргумент със съществителни за нелица могат да се опре-

делят като метонимичен или метафоричен пренос. Вътрешният аргумент към *веселя* и *забавлявам* не може да бъде изразен с комплементни изречения. При *забавлявам* обаче стимулт може да бъде представен чрез пропозиция (комплементни че-, да- или как-изречения). Друга съществена особеност на разглежданите глаголи е свързана с факта, че позицията на прякото допълнение не може да остане незаета. Това потвърждава връзката между структурата на емоционалния сценарий и синтактичната структура, чрез която се представя емоцията. Необходим е когнитивен субект, който да възприеме и осмисли стимула. Изводите за синтактичните особености на *веселя* и *забавлявам* потвърждават напълно първата от формулираните изследователски хипотези.

Във връзка с втората издигната хипотеза трябва да се посочи, че въпреки сходствата в лексикалната семантика на нереклексивния и реклексивния глагол, съответно *веселя* и *веселя се*, *забавлявам* и *забавлявам се*, се наблюдават съществени различия в синтактичните структури, в които глаголите функционират. Невъзвратните глаголи са двуаргументни, а възвратните – едноаргументни. Същински глаголи с експериенцер са *веселя* и *забавлявам*. Това е ролята на аргумента в позицията на прякото допълнение. В структурата на *веселя се* не може ясно да се открие аргумент с такава роля, тъй като лексикалната семантика на глагола е ориентирана към дейност – участие в събитие, което носи положителни емоции за агенса. За *забавлявам се* не може с такава категоричност да се твърди, че във всички свои употреби се реализира като глагол за действие. Аргументът към този глагол може да се интерпретира в някои случаи като агенс, а в други – като експериенцер (когнитивен субект на оценката, която води до положителната емоция). В примери от втория тип емоцията е представена концептуализирано, отделена от стимула, който я е предизвикал.

Благодарности

Настоящият текст е резултат от изпълнението на научната програма на проекта „Онтология на ситуациите за състояние – лингвистично моделиране. Съпоставително изследване за български и руски“, подкрепен от Фонд „Научни изследвания“ (Договор № КП 06 РУСИЯ/23) по Програмата за двустранно сътрудничество България – Русия 2020 г.

Литература

- Буров 2019:** Буров, Ст. Глаголът се променя (Конверсивна каузативация на значенията). – В: *Българистични езиковедски четения*. Съст. Кр. Алексова. София: Факултет по славянски филологии, Софийски университет „Св. Климент Охридски“, 135–145.
- Георгиев 2006:** Георгиев, Б. Езикът, на който говорим за битието на езика. – *LiterNet*, № 5 (78), 28.05.2006 [03.02.2022]; https://litenet.bg/publish4/b_georgiev/ezikyt.htm.
- Дечева 2002:** Дечева, Д. Имена на емоции в съвременния български книжовен език (структуриране на ядрото на лексико-семантичния клас). – В: *Българско езикознание*. Т. 3.

Проблеми на българската лексикология, фразеология и лексикография. Съст. В. Кювлиева-Мишайкова. София: Академично издателство „Марин Дринов“, 52–88.

- Джонова, Тишева 2021:** Джонова, М., Й. Тишева. Аргументна структура на някои двойки психологически предикати и предикативи. – *Български език*, Приложение, 69 (2022), 390–410.
- Коева 2014:** Коева, Св. Българският национален корпус в контекста на световната теория и практика. – В: *Езикови ресурси и технологии за български*. Под ред. на Св. Коева. София: АИ „Проф. Марин Дринов“, 29–52.
- Коева 2019:** Коева, Св. Комплементите в български. – В: *Доклади от Международната годишна конференция на Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“*. София: Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“, 57–68.
- Коева 2021:** Коева, Св. Към типологичен анализ на комплементността в български. – В: *Доклади от Международната годишна конференция на Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“*. Т. 2. София: Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“, 13–27.
- Лесева и др. 2018:** Лесева, Св., Ив. Стоянова, Хр. Кукова, М. Тодорова. Интегриране на субкатегоризационна информация в релационната структура на Уърднет. – *Български език*, № 2, 13–40.
- Ницолова 2008a:** Ницолова, Р. *Българска граматика. Морфология*. София: УИ „Св. Климент Охридски“.
- Ницолова 2008b:** Ницолова, Р. Проблематика на сложните изречения с комплементи в българския език. – *Лужнословенски филолог*, № 64, 261–272.
- Петрова 2007:** Петрова, А. *Концептите в полето ‘радост’: Сходства и различия в балканския лингвокултурен ареал*. Велико Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий“.
- Попова 2010:** Попова, М. Когнитивни методи в терминологията. – В: *Чуждият език като средство за интеркултурна комуникация в сферата на туризма*. Варна: Икономически институт – Колеж по туризъм, 5–24.
- РБЕ 1977–2015:** Речник на българския език. Т. 1–15. София: Институт за български език; <http://ibl.bas.bg/rbe> [12.01.2022].
- Стаменов 2021:** Стаменов, М. Конструкциите с предикативи за психически състояния в българския език – номенклатура и диференциални характеристики. – *Zeszyty Cyrylo-Metodiańskie*, № 10, 76–113.

References

- Belletti, Rizzi 1988:** Belletti, A., L. Rizzi. Psych-verbs and θ -theory. – *Natural Language & Linguistic Theory*, Vol. 6, No. 3, 291–352.
- Będkowska-Kopczyk 2014:** Będkowska-Kopczyk, A. Verbs of emotion with se in Slovene: between middle and reflexive semantics. A cognitive analysis. – *Cognitive Studies | Études cognitives*, Vol. 14, 203–218.
- Burov 2019:** Burov, St. Glagolat se promenyа. (Konversivna kauzativatsia na znacheniyata). – In: *Balgaristichni ezikovedski cheteniya*. Ed. by Kr. Aleksova. Sofia: Fakultet po slavyanski filologii, Sofiyski universitet „Sv. Kliment Ohridski“, 135–145.
- Decheva 2002:** Decheva, D. Imena na emotsii v savremenniya balgarski knizhoven ezik (strukturirane na yadrotо na leksiko-semantichniya klas). – In: *Balgarsko ezikoznanie*. Т. 3. Problemi na balgarskata leksikologiya, frazeologiya i leksikografiya. Ed. by V. Kyuvlieva-Mishaykova. Sofia: AI „Marin Drinov“, 52–88.

- Dineva 1996:** Dineva, A. On Expressing Emotions in Bulgarian. – In: *Papers from First Conference on Formal Approaches to South Slavic Languages*. University of Trondheim Working Papers in Linguistics, No. 28, 75–96.
- Dzhonova, Tisheva 2021:** Dzhonova, M., Y. Tisheva. Argumentna struktura na nyakoi dvoynki psihologicheski predikati i predikativi. – *Balgarski ezik*, Prilozhenie (forthcoming).
- Georgiev 2006:** Georgiev, B. Ezikat, na koyto govorim za bitieto na ezika. – *LiterNet*, No. 5 (78), 28.05.2006; https://litenet.bg/publish4/b_georgiev/ezikyt.htm [03.02.2022].
- Hartshorne et al. 2016:** Hartshorne, J. K., T. J. O'Donnell, Y. Sudo, M. Uruwashi, M. Lee, and J. Snedeker. Psych Verbs, the Linking Problem, and the Acquisition of Language. – *Cognition*, 157 (December), 268–288.
- Koeva 2014:** Koeva, Sv. Balgarskiyat natsionalen korpus v konteksta na svetovната teoriya i praktika. – In: *Ezikovi resursi i tehnologii za balgarski*. Ed.by Sv. Koeva. Sofia: AI „Prof. Marin Drinov“, 29–52.
- Koeva 2019:** Koeva, Sv. Komplementite v balgarski. – In: *Dokladi ot Mezhdunarodnata godishna konferentsia na Instituta za balgarski ezik „Prof. Lyubomir Andreychin“*. Sofia: Izdatelstvo na BAN „Prof. Marin Drinov“, 57–68.
- Koeva 2021:** Koeva, Sv. Kam tipologichen analiz na komplementnostta v balgarski. – In: *Dokladi ot Mezhdunarodnata godishna konferentsiya na Instituta za balgarski ezik „Prof. Lyubomir Andreychin“*. T. 2. Sofia: Izdatelstvo na BAN „Prof. Marin Drinov“, 13–27.
- Kövecses 2000:** Kövecses, Z. *Metaphor and Emotion. Language, Culture, and Body in Human Feeling*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lakoff, Johnson 1980:** Lakoff, G., M. Johnson. 1980. *Metaphors We Live By*. Chicago: University of Chicago Press.
- Leseva et al. 2018:** Leseva, Sv., Iv. Stoyanova, Hr. Kukova, M. Todorova. Integrirane na subkategorizatsionna informatsiya v relatsionnata struktura na Uardnet. – *Balgarski ezik*, No. 2, 13–40.
- Levin 1993:** Levin, B. *English Verb Classes and Alternations: A Preliminary Investigation*. Chicago, IL: University of Chicago Press.
- Nitsolova 2008a:** Nitsolova, R. *Balgarska gramatika. Morfologia*. Sofia: UI „Sv. Kliment Ohridski“.
- Nitsolova 2008b:** Nitsolova, R. Problematika na slozhnite izrecheniya s komplementi v balgarskiya ezik. – *Juzhnoslovenski filolog*, No. 64, 261–272.
- Pesetsky 1995:** Pesetsky, D. *Zero syntax: Experiencers and Cascades*. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.
- Petrova 2007:** Petrova, A. *Kontseptite v poleto 'radost': Shodstva i razlichiya v balkanskiya lingvokulturen areal*. Veliko Tarnovo: UI „Sv. sv. Kiril i Metodiy“.
- Plutchik 1994:** Plutchik, R. *The Psychology and Biology of Emotion*. New York: Harper Collins College.
- Popova 2010:** Popova, M. Kognitivni metodi v terminoznaniето. – In: *Chuzhdiyat ezik kato sredstvo za interkulturalna komunikatsiya v sferata na turizma*. Varna: Ikonomicheski institut – Kolezh po turizam, 5–24.
- RBE 1977–2015:** Rechnik na balgarskia ezik. T. 1–15. Sofia: Institut za balgarski ezik, 1977–2015; <http://ibl.bas.bg/rbe> [12.01.2022].
- Stamenov 2021:** Stamenov, M. Konstruktsiite s predikativi za psihicheski sastoyaniya v balgarskiya ezik – nomenklatura i diferentsialni karakteristiki. – *Zeszyty Cyrylo-Metodiańskie*, No. 10, 76–113.

Talmy 2000: Talmy, L. *Toward a cognitive semantics. Vol. 2: Typology and process in concept structuring*. Cambridge: MIT Press.

Turner 2007: Turner, J. H. *Human Emotions: A Sociological Theory*. London: Routledge.

Wierzbicka 1999: Wierzbicka, A. *Emotions Across Languages and Cultures: Diversity and Universals*. Cambridge: Cambridge University Press.

проф. д-р Йовка Тишева
Софийски университет „Св. Климент Охридски“
бул. „Цар Освободител“ 15
1504 София, България
tisheva@uni-sofia.bg
<https://orcid.org/0000-0001-5586-9457>

Prof. Yovka Tisheva, PhD
Sofia University “St. Kliment Ohridski”
15 Tsar Osvoboditel Blvd.
Sofia 1504, Bulgaria
tisheva@uni-sofia.bg
<https://orcid.org/0000-0001-5586-9457>